

УДК 343.35

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.9>

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ДИФРЕНЕЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Лященко В.,

*аспірант кафедри кримінального права і кримінології
факультету №1 ІПФПНП*

Львівського державного університету внутрішніх справ

Лященко В. Соціально-правова обумовленість диференціації кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення.

У статті констатується, що розглядати проблему соціально-правової обґрунтованості диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення доцільно розглядати у двох площинах: зовнішній та внутрішній.

Для того, щоб встановити цілком конкретні обмеження на використання заохочувальних кримінально-правових заходів щодо осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення, законодавець потребував відповідного інструменту: визначення поняття корупційне кримінальне правопорушення згодом. Цим обумовлене виокремлення у Загальній частині КК України групи корупційних кримінальних правопорушень та правових наслідків їх вчинення, що становить собою, умовно кажучи, «зовнішню» диференціацію кримінальної відповідальності. У «зовнішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення є й причини правового характеру, оскільки поняття «корупційне правопорушення» виокремлено у Законі України про запобігання корупції (ч. 1 ст. 1), а корупційні злочини загалом є конвенційними і їх відносно автономне існування визначається положеннями міжнародного права, тими його документами, які ратифіковані Україною.

Перший крок «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення обумовлений правовими чинниками – визначенням поняття «корупція» у Законі України «Про запобігання корупції». Наступним кроком «внутрішньої» диференціації є урахування різновидів спеціальних суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень та тих сфер суспільних відносин, у яких вони беруть участь та можуть зловживати повноваженнями чи одержувати неправомірну вигоду. Причини такої диференціації, як видається, криються у відмінностях відносин, учасниками яких є згадані вище спеціальні суб'єкти. Законодавець, диференціюючи відповідальність із урахуванням цих сфер, по-перше, визначає місце статті про корупційне кримінальне правопорушення у структурі Особливої частини КК України, по-друге, зважаючи на важливість відповідних відносин, конструює самостійні санкції кримінально-правових норм.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, корупція, кримінальне правопорушення, диференціація, соціально-правова обумовленість.

Lyashchenko V. Socio-legal conditioning of the differentiation of criminal responsibility for corruption offenses.

The article states that it is advisable to consider the problem of social and legal validity of differentiation of criminal responsibility for corruption criminal offenses in two planes: external and internal.

In order to establish very specific restrictions on the use of incentive criminal law measures against persons who have committed corruption criminal offenses, the legislator needed an appropriate tool: the definition of the concept of corruption criminal offense subsequently. This is due to the separation in the General part of the Criminal Code of Ukraine of a group of corruption criminal offenses and the legal consequences of their commission, which constitutes, conditionally speaking, an “external” differentiation of criminal liability. There are also legal reasons for the “external” differentiation of

criminal responsibility for a corruption criminal offense, since the concept of “corruption offense” is defined in the Law of Ukraine on Prevention of Corruption (Part 1, Article 1), and corruption crimes are generally conventional and have a relatively autonomous existence determined by the provisions of international law, those documents ratified by Ukraine.

The first step of the “internal” differentiation of criminal liability for corruption criminal offenses is determined by legal factors - the definition of the concept of “corruption” in the Law of Ukraine “On Prevention of Corruption”. The next step of “internal” differentiation is to take into account the types of special subjects of corruption criminal offenses and those spheres of social relations in which they participate and may abuse their powers or receive undue benefits. The reasons for such a differentiation seem to lie in the differences in the relations in which the above-mentioned special subjects are participants. The legislator, differentiating responsibility taking into account these spheres, firstly, determines the place of the article on the corruption criminal offense in the structure of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, and secondly, taking into account the importance of the relevant relations, constructs independent sanctions of criminal law norms.

Key words: criminal responsibility, corruption, criminal offense, differentiation, socio-legal conditioning.

Постановка проблеми. Відповідно до положень примітки до ст. 45 КК України, законодавець називає корупційними кримінальними правопорушеннями склади посягань, відображені у 19 статтях Особливої частини КК України. І це не враховуючи тих посягань, які містять ознаки корупції, але передбачені іншими статтями КК. Між нормами, які закріплені у цих та інших статтях КК України виникають системні зв'язки та співвідношення, які дають можливість стверджувати, що більшість з цих статей стали результатом такої цілеспрямованої діяльності законодавця, як диференціація кримінальної відповідальності. Вже той факт, що ціла група корупційних кримінальних правопорушень виокремлена у примітці до ст. 45 КК у зв'язку із тим, що посягання, там закріплені, вчиняються шляхом зловживання службовим становищем, ставить питання про те, що ні норми виокремлені із загальних видів зловживання владою, службовим становищем або повноваженнями, передбаченими у ст.ст. 364, 364-1 та 364-2 КК України. Це свідчить про диференціацію кримінальної відповідальності, так би мовити, у середині корупційних кримінальних правопорушень, яка має різноманітні прояви, що можуть бути предметом дослідження.

Крім того сама група корупційних кримінальних правопорушень, зазначених у примітці до ст. 45 КК України є результатом диференціації кримінальної відповідальності, її виокремлення з-поміж інших кримінальних правопорушень. Про це свідчать специфічні заходи кримінально-правового впливу, які можуть застосовуватись до осіб, які вчинили такі кримінальні правопорушення, а точніше – не застосування до таких осіб багатьох заохочувальних заходів кримінально-правового характеру, визначених положеннями Загальної частини КК України. Це дає підстави говорити про зовнішній аспект диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у кримінальному праві України.

Оскільки сама диференціація – це діяльність законодавця, яка має під собою соціально правовий фундамент, проводиться усвідомлено та цілеспрямовано, причини такої диференціації підлягають правовому дослідженню. Іншими словами, **метою цієї статті** є дати відповідь на питання: якими соціально-правовими чинниками обумовлена диференціація кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення?

Стан дослідження проблеми. У сучасній кримінально-правовій доктрині, вчені здебільшого не розглядають питання соціально-правової обумовленості саме диференціації кримінальної відповідальності. Наукові інтереси дослідників в основному концентруються навколо проблем криміналізації та декриміналізації та їх соціально-правової обумовленості. Поряд із тим, теоретичним фундаментом цього дослідження є ґрунтовні роботи Н.О. Антонюк, Д.О. Балабанової, В.К. Гришука, О.О. Дудорова та багатьох інших вчених, як так чи інакше у своїх працях торкалися проблем причин диференціації кримінальної відповідальності.

Виклад основного дослідження. Видається доцільним розглядати проблему соціально-правової обґрунтованості диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у двох площинах: зовнішній та внутрішній. Йдеться про те, що насамперед варто з'ясувати, які ж соціально-правові чинники вплинули на законодавче рішення виокремити зі всієї маси кримінальних правопорушень саме корупційні, визначити їх поняття та закріпити особли-

вості застосування заходів кримінально-правового впливу до осіб, котрі їх вчинили. Це, умовно кажучи, зовнішня площина проблеми.

З іншого боку, достатньо велика сукупність корупційних кримінальних правопорушень містить всі можливі елементи диференціації кримінальної відповідальності, які характерні для будь-якої сукупності кримінальних правопорушень: це й виділення спеціальних кримінально-правових норм, і конструювання суміжних складів, й наявність кваліфікованих та особливо-кваліфікованих складів і, навіть, спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Все це також має свої причини і підпорядковується певним закономірностям. Це, умовно кажучи, внутрішній аспект проблеми.

Для того, щоб відповісти на питання про те, які соціально-правові чинники обумовили «зовнішню диференціацію» кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, звернемося до пояснювальної записки до законопроекту, яким така диференціація реалізована. Цікаво, але пояснення цьому знайти не вдалося. Поява у КК поняття корупційного кримінального правопорушення (злочину – у редакції закону від 14.10.2014 року) завдячує трансформації проекту Закону «Про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції» від 16.09.2014 р. № 5085 у Закон України «Про Національне антикорупційне бюро». Пояснювальна записка до законопроекту № 5085 жодних пояснень з приводу потреби закріплення у КК поняття «корупційний злочин» не містить. Натомість в обґрунтуванні необхідності прийняття проекту зазначається загальне застереження про те, що «Необхідність прийняття Закону обумовлена високим рівнем поширення корупції в Україні, що становить собою загрозу демократії, реалізації принципу верховенства права, додержанню прав і свобод людини, національній безпеці, економічному та соціальному розвитку...» [1].

Зміни, які є предметом цього дослідження, було внесено п. 1 ст. 2 Прикінцевих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро» і їх причина, як видається, полягає у необхідності реагування на суспільні очікування щодо жорсткості протидії корупційним проявам. У суспільстві вкоренилася думка, що корупціонери, спіймані «на гарячому», використовуючи свої зв'язки, здатні уникнути кримінальної відповідальності, у тому числі й використовуючи цілком легальні можливості, які надаються заохочувальними інститутами кримінального права. Законодавець прийняв рішення обмежити ці легальні можливості шляхом введення обмежувальних положень «крім корупційних злочинів» у статті 45, 46, 47, 48, 69, 74, 75, 79, 81, 82, 91 тощо. Для того, щоб встановити цілком конкретні обмеження на використання заохочувальних кримінально-правових заходів щодо осіб, які вчинили корупційні кримінальні правопорушення, законодавець потребував й іншого інструменту: визначення поняття корупційний злочин у первинній редакції, корупційне кримінальне правопорушення згодом. Цим обумовлене виокремлення у Загальній частині КК України групи корупційних кримінальних правопорушень та правових наслідків їх вчинення, що становить собою, умовно кажучи, «зовнішню» диференціацію кримінальної відповідальності.

У «зовнішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційне кримінальне правопорушення є й причини правового характеру. Крім того, що поняття «корупційне правопорушення» виокремлено у Законі України про запобігання корупції (ч. 1 ст. 1) [2], корупційні злочини загалом є конвенційними і їх відносно автономне існування визначається положеннями міжнародного права, тими його документами, які ратифіковані Україною.

Так, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності містить ст. 8 яка має назву «Криміналізація корупції» та зобов'язує держави-учасниці визнати як кримінально-карані діяння, які наділені визначеними у Конвенції ознаками [3]. Про корупційні злочини або дії як самостійне явище згадується також у Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 173) 1999 року [4]; Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 174) 1999 року [5]; а також у Конвенції ООН проти корупції 2003 року [6].

Звісно, ці документи не вимагають від держав-учасниць прямо передбачити у національному кримінальному законодавстві поняття корупційного кримінального правопорушення (злочину). Але такий крок вітчизняного законодавця цілком перебуває у змістовній єдності із положеннями відповідних документів. Щоправда залишається багато питань до змісту ознак поняття «корупційне кримінальне правопорушення», спосіб його визначення та обсяг конкретних правопорушень, які охоплюються цим питанням, однак вирішення цього питання потребує самостійного наукового дослідження. У контексті цієї статті, відзначимо, що міжнародно-правові зобов'язання України

у протидії корупції не виключають можливості визначення поняття корупційного кримінального правопорушення безпосередньо у тексті КК України.

Варто також відмітити, що виокремлення у Загальній частині КК України корупційного кримінального правопорушення (злочину) та встановлення для цієї категорії посягань специфічного правового режиму у частині неможливості застосування за їх вчинення заохочувальних положень КК, стало лише початком тенденції «зовнішньої» диференціації кримінальної відповідальності. Згодом законодавець став використовувати цей інструмент і для інших видів кримінальних правопорушень, причому як їх груп, так і окремих посягань, а пізніше – навіть видів посягань. Йдеться про групу правопорушень, які з'явилися у КК 29.06.2021 року і їх поняття також визначено у примітці до ст. 45 у абз. 2 – кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією (статті 366-2 та 366-3 КК України). Крім цього, специфічний правовий режим одержали «порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керували транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебували під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції»; «кримінальні правопорушення, передбачені статтями 403, 405, 407, 408, 429 цього Кодексу, вчинені в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці»; «катування, вчинене представником держави, у тому числі іноземної» тощо.

При цьому, як видається, ефективність цього інструменту не доведена, а розширення переліку є нічим іншим як реакцією на соціальні подразники, які існують у суспільстві у певний період розвитку. Видається, що використання «зовнішньої» диференціації – виокремлення певних видів правопорушень з числі інших і встановлення для них специфічних правових режимів державного реагування, повинно бути винятком з правила і використовуватися у дуже обмежених випадках, оскільки може спричинити системну дисфункцію кримінального законодавства.

Щодо «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, то тут ми спостерігаємо використання всіх її засобів. Про причини та обумовленість використання тих чи інших засобів для диференціації кримінальної відповідальності, можна лише здогадуватися. Теорія кримінального права, маючи у своєму арсеналі глибокі розробки проблем обумовлення криміналізації, навіть її цілісні теорії [7], не може похвалитися напрацюваннями у сфері підстав та умов диференціації кримінальної відповідальності. У цій частині варто погодитись із Н.О. Антонюк, яка зазначила, що для того, щоб правильно розуміти функціонування правового явища, необхідно встановити критерії, які це явище зумовлюють. Диференціація кримінальної відповідальності не повинна відбуватися свавільно. Адже, по-перше, несистемність диференціювання кримінальної відповідальності призводить до диспропорційності у реалізації принципу справедливості кримінального права і кримінально-правової політики. По-друге, за належними критеріями завжди можна зрозуміти, коли потрібно проводити диференціацію і в якому обсязі. Фактично критерій диференціації слугує свого роду індикатором потреби у закріпленні варіативності обмежувального впливу на особу. Якщо цей індикатор ігнорується законодавцем, то страждає справедливість кримінального закону та (або) невиправдано зростає роль суду у можливому забезпеченні принципу справедливості. А тому досягти однакового застосування закону судами по всій території держави у разі, якщо судова дискреція є досить широкою, важко. Це неодмінно призводить до істотно різної відповідальності за подібні посягання, що свідчить про недотримання принципу справедливості [8, с. 78-79].

Аналізуючи критерії диференціації кримінальної відповідальності авторка констатує недостатність теоретичної бази цієї проблеми і наводить міркування В.К. Грищука, який виокремлює такі критерії диференціації кримінальної відповідальності у Загальній частині КК України, як: 1) громадянство; 2) час вчинення злочину; 3) стадія вчинення злочину; 4) неосудність, обмежена осудність особи; 5) співучасть у злочині; 6) множинність злочинів; 7) перевищення меж необхідної оборони, перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця; 8) перевищення меж крайньої необхідності, вчинення злочину під впливом фізичного примусу; 9) виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації; 10) ступінь тяжкості вчиненого злочину, посткримінальна поведінка особи; 11) строк давності; 12) інвалідність, вагітність, наявність малолітніх дітей, пенсійний вік, службовий стан, вік особи; 13) ступінь тяжкості вчиненого злочину, особа винного, обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання; 14) сукупність злочинів та сукупність вироків; 15) неповнолітність особи [9, с. 42]. В Особливій частині, на думку В.К. Грищука, критеріями диференціації кримінальної відповідальності є такі: 1) родовий і безпосередній об'єкти злочинів; 2)

форма вини; 3) особливий психічний стан суб'єкта під час вчинення злочину; 5) спосіб вчинення злочину; 6) мотив вчинення злочину; 7) суспільно небезпечні наслідки вчиненого злочину; 8) службовий стан суб'єкта злочину; 9) особливий стан потерпілого; 10) вік потерпілого; 11) вчинення злочину у співучасті; 12) мета вчинення злочину; 13) поведінка особи [9, с. 42].

Критикуючи позицію В.К. Грищука, вчена цілком обґрунтовано стверджує, що необхідно встановити таку сукупність юридичних показників, які можуть слугувати критерієм необхідності здійснити диференціацію кримінальної відповідальності. Н.О. Антонюк вважає за доцільне виділити два критерії диференціації кримінальної відповідальності: позитивний і негативний. Позитивний критерій вказуватиме, коли диференціація є необхідною, її потрібно провести або поглибити, або вдосконалити. Негативний критерій, своєю чергою, показуватиме, коли диференціація є зайвою і від неї треба відмовитися [8, с. 80]. Далі авторка наводить ці критерії та проводить необхідний аналіз, ознак й вони не дають вичерпної відповіді на питання про те, якими ж чинниками соціально-правового характеру обумовлена потреба у диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення.

Відповідаючи на це запитання, варто, видається, зосередити увагу на такому. Насамперед, для пояснення первинної ланки «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення необхідно враховувати положення міжнародно-правового характеру а також нормативне розуміння корупції в Україні. Так у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» зазначено, що корупція це – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [2]. Таким чином, перший крок «поділу» корупційних правопорушень на види полягає у віддиференціюванні трьох груп посягань: 1) використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди; 2) прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб; 3) обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Перша група корупційних кримінальних правопорушень – це різновиди зловживання спеціальним суб'єктом своїм службовим становищем. Відповідно до положень примітки до ст. 45 КК України до цієї групи можна віднести всі види зловживань, які визначені у Розділі XVII Особливої частини: ст.ст. 364, 364-1, 365-2 КК. Крім того, різновидом зловживання законодавець також визначає посягання, передбачене ст. 210 КК та групу протиправних заволодінь різного виду майном, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем: ст.ст. 191, 262, 308, 312, 320, 357, 410 КК України. Спірно, але ближче до цієї, ніж до наступних груп, «примикає» кримінальне правопорушення, передбачене ст. 368-5 КК «Незаконне збагачення».

Наступні дві групи посягань, які можна виокремити серед корупційних кримінальних правопорушень – це пасивні та активні підкупи, які відрізняються між собою як суб'єктом їх вчинення, так, відповідно і об'єктивною стороною. Більше того, традиційно, до проведення реформи нормативної регламентації у КК відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, пасивний та активний підкуп передбачався у різних статтях КК. Так, відомо, що ст. 368 КК України передбачає відповідальність за протиправні прояви пасивного підкупу, а ст. 369 КК, відповідно, за прояви активного підкупу, який може бути вчинений загальним суб'єктом. Із ходом реформ, у КК України з'явилися та утвердилися статті, які у перших своїх частинах містяться відповідальність за пасивний підкуп, а у наступних – за активний. Незважаючи на те, що відповідальність встановлено у одній структурній одиниці КК, вона є різною, диференційованою відповідно до тих груп кримінальних правопорушень, які виокремлені у цій статті під номерами 2 та 3 відповідно до нормативного розуміння корупції у регулятивному законодавстві України.

Отже, перший крок «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення обумовлений правовими чинниками – визначенням поняття «корупція» у Законі України «Про запобігання корупції».

Наступним кроком «внутрішньої» диференціації є урахування різновидів спеціальних суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень та тих сфер суспільних відносин, у яких вони беруть участь та можуть зловживати повноваженнями чи одержувати неправомірну вигоду. Так, вважаємо за необхідне підтримати міркування О.О. Дудорова, який відзначив, що вважається, що відображений у нашому КК диференційований підхід щодо кримінальної відповідальності за службові правопорушення осіб, задіяних у публічній і приватній сферах, враховує різницю у суспільній небезпеці діянь, ґрунтується на власному історичному досвіді (дореволюційному, часів непу) і досвіді країн із розвинутою ринковою економікою, враховує положення відповідних міжнародних документів. Автор крім того зауважує, що однією з серйозних новел антикорупційного законодавства стало виокремлення в КК такої категорії суб'єктів, як особи, які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, і запровадження спеціальних кримінально-правових заборон, розрахованих на зловживання зазначених осіб (статті 365-2, 368-4). Ці законодавчі зміни, крім усього іншого, спрямовані на те, щоб об'єднати в одну групу спеціальних суб'єктів злочинів (прирівняних до службових) тих осіб, стосовно кримінально-правової оцінки діяльності яких виникали суперечливі судження, коли в одних випадках цих осіб визнавали службовими, а в інших – ні [10, с. 247].

Враховуючи наведене, можна констатувати поділ всіх корупційних кримінальних правопорушень, які вчиняються спеціальними суб'єктами на п'ять груп: 1) ті, які вчиняються службовою особою у розумінні ч. 3 ст. 18 КК України – корупційні кримінальні правопорушення, передбачені: ст.ст. 191, 262, 308, 312, 320, 357 КК України; 2) ті, які вчиняються службовою особою у розумінні примітки до ст. 364 КК України – їх перелік визначений безпосередньо у тексті цієї примітки; 3) ті, які вчиняються службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; 4) ті, які вчиняються особами, які займаються професійною діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг; 5) інші, які не належать до перших чотирьох груп – посягання передбачені ст. 354 та ст. 410 КК України. Перше з них стосується працівника підприємства, установи чи організації, а друге – ймовірно військової службової особи.

Причини такої диференціації, як видається, криються у відмінностях відносин, учасниками яких є згадані вище спеціальні суб'єкти. Законодавець, диференціюючи відповідальність із урахуванням цих сфер, по-перше, визначає місце статті про корупційне кримінальне правопорушення у структурі Особливої частини КК України, по-друге, зважаючи на важливість відповідних відносин, конструює самостійні санкції кримінально-правових норм.

Іншим проявом аналізованого вище другого кроку «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, є конструювання законодавцем суміжних складів та спеціальних кримінально-правових норм. Так, розглядаючи групу посягань, які полягають у зловживанні службовим становищем, ми зустрічаємося і з суміжними складами, і з складами, які закріплені у спеціальних нормах.

Конструювання суміжних складів є яскравим прикладом «внутрішньої» диференціації. Так до проведення реформи кримінально-правової регламентації корупційних кримінальних правопорушень, яка була складною та неоднозначною [11], відповідальність за зловживання повноваженнями і службових осіб «публічного права», і службових осіб юридичних осіб приватного права і окремих осіб, які надають публічні послуги, передбачалася у одній статті – 364 КК «Зловживання владою або службовими повноваженнями» і урахувати специфіку відносин, учасниками яких були такі різномірні спеціальні суб'єкти, суд міг лише із використанням засобів індивідуалізації кримінальної відповідальності. Рішенням, яке стало частиною відповідної реформи, стало виокремлення – віддиференціювання ст.ст. 364-1 та 365-2 КК, із формулюванням власних кримінально-правових санкцій. Це ж стосується і різновидів активних та пасивних підкупів.

Обумовленість такого кроку лежить не лише у площині урахування соціальних факторів, які обумовлені специфікою відповідних суспільних відносин, а й правовими чинниками, які прямо впливали із ратифікованих Україною міжнародно-правових актів, що зобов'язували нашу державу криміналізувати певну поведінку та урахувати відповідні особливості при диференціації кримінальної відповідальності. Так, наприклад, ст. 369-2 КК «Зловживання впливом» стала відображенням необхідності криміналізувати таке явище, як торгівля впливом, що на час ратифікації відповідної Конвенції КК України повною мірою не передбачалося.

Спеціальні ж відносно зловживання службовим становищем норми, які належать до корупційних кримінальних правопорушень, виокремлені законодавцем із урахуванням традиційних для

національного кримінального права підходів: у відповідному складі кримінального правопорушення з'являються ознаки, які змінюють коло суспільних відносин, що охороняються нормою загальною, і, відповідно, змінюється родовий об'єкт посягання, що обумовлює потребу конструювання спеціальної норми. Так, урахування особливостей майна, яким незаконно заволодіває службова особа із використанням службового становища, створює необхідність конструювання спеціальних норм і розташування їх у різних розділах Особливої частини КК України. Тут ми зустрічаємо і посягання на власність (ст. 191 КК), і на здоров'я населення (ст.ст. 308, 312, 313, 320 КК), і на авторитет органів державної влади чи місцевого самоврядування... у частині документообігу (ст. 357 КК), і на порядок несення військової служби (ст. 410 КК). Таким чином, причини конструювання спеціальних норм як засобу диференціації кримінальної відповідальності – такі самі, як і для інших спеціальних норм, що існують у системі Особливої частини КК України.

Так само, як і виділення спеціальних норм, не відрізняються специфікою й причини використання законодавцем інших засобів «внутрішньої» диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення: виділення кваліфікованих складів та спеціальних підстав звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці. Для кваліфікованих складів, як видається, характерним є те, що ознака, яка змінює ступінь суспільної небезпеки конкретного правопорушення, не має істотного впливу на характер його суспільної небезпеки, не змінює сутнісно тих суспільних відносин, які насамперед зазнають шкоди вчиненням посяганням.

Щодо підстави для звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці, яка у корупційних кримінальних правопорушеннях використовується як засіб диференціації для активного підкупу і комплексно відображена у ч. 5 ст. 354 КК України, обумовленість її наявності, видається, лежить у площині необхідності спонукання осіб, які «оступилися» до потрібної державі поведінки. Причини встановлення такого роду підстав, здебільшого однакові незалежно від того, щодо якого кримінального правопорушення, вони встановлені. Законодавець дає особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, шанс виправитись, вчинити правильно і допомогти подолати суспільно небезпечне явище.

Висновок. З'ясування причин, чинників соціального та правового характеру, які обумовили рішення законодавця диференціювати кримінальну відповідальність за корупційні кримінальні правопорушення, дасть змогу зрозуміти витоки наявності системи корупційних кримінальних правопорушень, побачити прогалини або надмір правового регулювання та побудувати подальше дослідження проблем диференціації кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення із розумінням генетичних зв'язків відповідних кримінально-правових норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону «Про систему спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GG3X900A?an=4>.
2. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
3. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15.11.2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.
4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27 січня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.
5. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 174) від 4 листопада 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text.
6. Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
7. Балобанова Д.О. Теорія криміналізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. 208 с.
8. Антонюк Н.О. Виділення критеріїв диференціації кримінальної відповідальності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2019. Випуск 59. Том 2. С. 78–82.
9. Гришук В.К. Поняття диференціації відповідальності. *Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування та перспективи удосконалення. Міжнародний симпозіум 11-12 вересня 2009* Львів: ЛьвДУВС, 2009. С. 40–43.

10. Дудоров О.О. Про законодавче втілення ідеї диференціації кримінальної відповідальності за службові злочини в публічній та приватній сферах. *Новітні кримінально-правові дослідження*. 2015. С. 247–252.
11. Андрушко П.П. Реформа українського антикорупційного законодавства у світлі міжнародно-правових зобов'язань України. Київ: Атіка, 2012. 332 с.